

Wprowadzenie

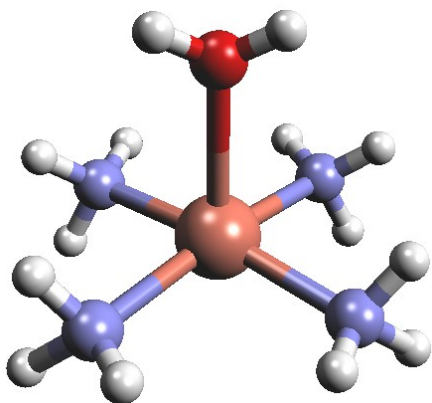
Związki kompleksowe to połączenia zbudowane z atomu (jonu) centralnego, do którego przyłączone są ligandy. Charakterystyczną cechą związków kompleksowych jest to, że zarówno atom (jon) centralny, jak i ligandy mogą istnieć jako samodzielne i trwałe substancje.

Przykładem związku kompleksowego, który będzie syntezowany w niniejszym ćwiczeniu, jest siarczan(VI) tetraaminamiedzi(II). Jest to związek o charakterze **solu** składający się z anionu siarczanowego(VI) i dwuwartościowego kationu kompleksowego o wzorze $[\text{Cu}(\text{NH}_3)_4]^{2+}$ i nazwie kation tetraaminamiedzi(II). W kationie tym rolę jonu centralnego pełni kation miedzi(II) (Cu^{2+}), zaś ligandami są 4 cząsteczki amoniaku (NH_3).

Liczba koordynacyjna (LK) związku kompleksowego nazywamy liczbę atomów łączących się bezpośrednio z atomem (jonem) centralnym. W przypadku jonu tetraaminamiedzi(II) liczba ta odpowiada liczbie ligandów w otoczeniu jonu Cu^{2+} , ponieważ każda cząsteczka amoniaku łączy się z jonem centralnym za pośrednictwem jednego atomu azotu. Liczba koordynacyjna wynosi zatem 4.

Fakt, że każdy z ligandów w syntezowanym kompleksie łączy się z jonem centralnym za pomocą jednego atomu nazywamy **monodentnością (jedenokleszczowością)**. Ligandy, takie jak amoniak (NH_3), ale także woda (H_2O), anion chlorkowy (Cl^-), anion bromkowy (Br^-) nazywamy **monodentnymi (jedenokleszczowymi)**.

Cechą powodującą, że dany związek może pełnić funkcję liganda w związku kompleksowym, jest obecność wolnej pary elektronowej w atomie (tzw. atomie ligandowym), który łączy się bezpośrednio z atomem (jonem) centralnym. Cząsteczka amoniaku (NH_3) ma jedną wolną parę elektronową, znajdującą się w atomie azotu, i dzięki temu może pełnić rolę liganda w różnych związkach kompleksowych.

Struktura kationu tetraaminamiedzi(II)

Jon tetraaminamiedzi(II) ma budowę piramidy kwadratowej. Jon centralny (Cu^{2+}) umieszczony jest w centrum kwadratu będącego podstawą piramidy. W wierzchołkach podstawy piramidy znajdują się cząsteczki ligandów (NH_3), zaś w górnym wierzchołku piramidy znajduje się cząsteczka wody (H_2O) – siarczan(VI) tetraaminamiedzi(II) jest bowiem monohydratem (solą jednowodną). Budowę tego kationu przedstawiono na rysunku obok, zaś na poniższym zdjęciu zaprezentowano wygląd preparatu. Ma on postać kryształów o głębokim, ciemnoniebieskim kolorze.

Monohydrat siarczanu(VI)
tetraaminamiedzi(II)

Monohydrat siarczanu(VI) tetraaminamiedzi(II) powstaje w wyniku potraktowania niebieskiego pentahydratu siarczanu(VI) miedzi(II) ($\text{CuSO}_4 \cdot 5\text{H}_2\text{O}$) roztworem amoniaku (NH_3). Zachodzi reakcja powstawania związku kompleksowego, którą można zapisać następująco:

Powstały produkt ma tendencję do uwalniania cząsteczek wody i amoniaku wraz ze staniem na powietrzu, dlatego powinno się go przechowywać w szczelnie zamkniętych pojemnikach.

Związek zawierający ten sam kation kompleksowy: $[\text{Cu}(\text{NH}_3)_4](\text{OH})_2$, różniący się jedynie rodzajem anionu, nosi nazwę **odczynnika Schweizera** (nazwa systematyczna brzmi: wodorotlenek tetraaminamiedzi(II)). Jest to jedna z nielicznych substancji zdolnych do roztwarzania celulozy, znalazła więc zastosowanie w przemyśle włókienniczym do produkcji włókien wiskozowych i sztucznego jedwabiu.

Siarczan(VI) tetraaminamiedzi(II) wymieszany ze sproszkowanym magnezem tworzy **proszek błyskowy**, czyli mieszaninę zapalającą się gwałtownie po ogrzaniu. Widoczny jest wówczas wybuch połączony z charakterystycznym blaskiem, zaś obecne jony miedzi powodują zabarwienie płomienia na kolor zielony.

Literatura

1. A. Bielański, *Podstawy chemii nieorganicznej*, wyd. PWN, Warszawa 2002, tom I (rozdz. 15.1 – 15.2, 15.6).
2. T. Lipiec, Z. S. Szmal, *Chemia analityczna z elementami analizy instrumentalnej*, wyd. PZWL, Warszawa 1996 (rozdz. 2.4.1., 2.4.2.1. – 2.4.2.2., 2.4.3., 4.2.5.1.3.).
3. <https://www.youtube.com/watch?v=LnTxjAN1HcM> (film przedstawia działanie proszku błyskowego).

Zagadnienia do opracowania przed przystąpieniem do ćwiczenia

1. Napisz równanie reakcji powstawania monohydratu siarczanu(VI) tetraaminamiedzi(II).
2. Omów budowę przestrzenną kationu tetraaminamiedzi(II).
3. Wyjaśnij pojęcia: związek kompleksowy, atom (jon) centralny, ligand, liczba koordynacyjna.
4. Co to są ligandy monodentne? Podaj przykłady.
5. Podaj barwy następujących substancji: $\text{CuSO}_4 \cdot 5\text{H}_2\text{O}$, $[\text{Cu}(\text{NH}_3)_4]\text{SO}_4 \cdot \text{H}_2\text{O}$, $\text{Cu}(\text{OH})_2$, CuS .
6. Podaj wzór odczynnika Schweizera. Jakie jest jego zastosowanie?
7. Nazwij poniższe związki:
  - a. $\text{K}_3[\text{Fe}(\text{CN})_6]$
  - b. $\text{K}_4[\text{Fe}(\text{CN})_6]$
  - c. $[\text{Ni}(\text{NH}_3)_6]\text{SO}_4$
  - d. $[\text{CoCl}_2(\text{NH}_3)_4]\text{NO}_3$
8. Co to jest proszek błyskowy?

Obliczenia do wykonania przed przystąpieniem do ćwiczenia

Zadanie 1. Oblicz z 25% nadmiarem objętość stężonego roztworu amoniaku (NH_3) o stężeniu procentowym 25% i gęstości $0,9101 \text{ g/cm}^3$, którą należy użyć do reakcji 5 g pentahydratu siarczanu(VI) miedzi(II) ($\text{CuSO}_4 \cdot 5\text{H}_2\text{O}$). W reakcji powstaje monohydrat siarczanu(VI) tetraaminamiedzi(II) ($[\text{Cu}(\text{NH}_3)_4]\text{SO}_4 \cdot \text{H}_2\text{O}$).

Zadanie 2. Oblicz teoretyczną masę monohydratu siarczanu(VI) tetraaminamiedzi(II) ($[\text{Cu}(\text{NH}_3)_4]\text{SO}_4 \cdot \text{H}_2\text{O}$), który powstanie w wyniku reakcji 5 g pentahydratu siarczanu(VI) miedzi(II) ($\text{CuSO}_4 \cdot 5\text{H}_2\text{O}$) z nadmiarem amoniaku (NH_3).

Wykonanie

Do zlewki o pojemności 50 cm^3 wprowadzić obliczoną w **zadaniu 1.** objętość stężonego roztworu amoniaku (NH_3), dodać 5 cm^3 wody i wymieszać.

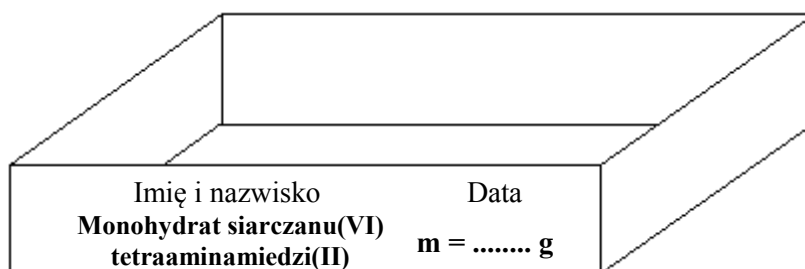
Odważyć 5 g pentahydratu siarczanu(VI) miedzi(II) ($\text{CuSO}_4 \cdot 5\text{H}_2\text{O}$), odważkę przenieść do moździerza i rozdrobnić przy użyciu tłuczka. Odpowiednio rozdrobniony siarczan(VI) miedzi(II) przenieść do zlewki o pojemności minimum 50 cm^3 , a następnie dodawać kroplami przygotowany roztwór amoniaku (NH_3), mieszając zawartość zlewki za pomocą bagietki.

Po rozтворzeniu soli (powinien powstać intensywnie niebieski, ale klarowny roztwór) przesączyć roztwór przez sącdek, a do przesączu dodać kroplami, ciągle mieszając, 10 cm^3 alkoholu

etylowego (etanolu, C_2H_5OH). Roztwór pozostawić do krystalizacji (można ochłodzić w zimnej wodzie).

Wydzielone kryształy odsączyć, przemyć 10 cm^3 mieszaniny składającej się z 5 cm^3 alkoholu etylowego (etanolu, C_2H_5OH) i 5 cm^3 stężonego amoniaku (NH_3), a następnie 10 cm^3 samego alkoholu etylowego i pozostawić do wysuszenia.

Suchy produkt przenieść z saszka na zważone szkiełko zegarkowe lub szalkę Petriego i zważyć. Obliczyć wydajność syntezy w oparciu o wynik obliczeń z **zadania 2**. Otrzymany związek umieścić w opisanym pudełku (jak na poniższym rysunku) i oddać razem z raportem.

Prezentacja działania proszku błyskowego

Na wadze odważyć $0,1\text{ g}$ magnezu (Mg) w postaci proszku i $0,5\text{ g}$ monohydratu siarczanu(VI) miedzi(II) ($[Cu(NH_3)_4]SO_4 \cdot H_2O$). Odważki zmieszać ze sobą w małej zlewce za pomocą bagietki (pod żadnym pozorem nie ucierać w moździerz!), następnie odważyć $0,1\text{ g}$ sporządzonej mieszaniny i przenieść ją do metalowego pojemniczka.

Pojemnik ustawić na trójnogu i ogrzewać płomieniem palnika. Upewnić się, że jest zachowana odpowiednia odległość i w pobliżu nie przebywają żadne osoby. Obserwować zachowanie się mieszaniny, w szczególności zwrócić uwagę na barwę płomienia.

Rozkład monohydratu siarczanu(VI) tetraaminamiedzi(II) (opcjonalnie)

Do trzech probówek wprowadzić po około $0,1\text{ g}$ monohydratu siarczanu(VI) miedzi(II) ($[Cu(NH_3)_4]SO_4 \cdot H_2O$). Następnie:

- zawartość pierwszej z nich rozpuścić w 2 cm^3 wody destylowanej, a później dodawać kroplami rozcieńczonego roztworu kwasu siarkowego(VI) (H_2SO_4) (o stężeniu 1 mol/dm^3),
- zawartość drugiej z nich rozpuścić w 2 cm^3 wody destylowanej, a potem dodać 1 cm^3 roztworu kwasu siarkowodorowego (H_2S) i ostrożnie ogrzewać w płomieniu palnika,
- zawartość trzeciej z nich ogrzewać w płomieniu palnika, a do wylotu probówki zbliżyć zwilżony wodą destylowaną uniwersalny papierek wskaźnikowy. Powstający produkt gazowy można także ostrożnie powąchać.

Zaobserwować zachodzące zmiany i spróbować je wyjaśnić.

Utylizacja odpadów

1. Przesącz po odsączeniu kryształów monohydratu siarczanu(VI) tetraaminamiedzi(II) wraz z resztkami roztworów użytych do przemywania umieścić w pojemniku W-Z.
2. Resztkę proszku błyskawego zneutralizować następująco: umieścić w zlewce i rozpuścić w bieżącej wodzie (ok. 15 cm³), przesączyć, przesącz umieścić w pojemniku S, a osad roztworzyć na sączku w mieszaninie stężonego kwasu solnego (HCl) i wody, zmieszanych ze sobą w stosunku objętościowym 1:20 (np. 1 cm³ kwasu solnego i 20 cm³ wody). Roztworzony osad rozcieńczyć dużą ilością wody z kranu i wylać do kanalizacji.
3. Zawartość probówek po reakcjach rozkładu monohydratu siarczanu(VI) tetraaminamiedzi(II) umieścić w pojemniku S.